

**Basic Form of Letter that more than 100 concerned persons signed and sent to
the Wojewoda and the Conservator of Historic Buildings
during late 2004 and early 2005.**

**„URATUJMY POZNAŃSKĄ SYNAGOGĘ”
„SAVE THE POZNAŃ SYNAGOGUE”**

**[Imię, nazwisko i adres nadawcy]
[Sender's Name and Return Address]**

[Data]

[Date]

PRIORYTET

**Dr. Andrzej Nowakowski
Wojewoda
Wielkopolski Urząd Wojewódzki w Poznaniu
al. Niepodległości 16/18
PL 61-713 Poznań •POLSKA
e-mail: wuw@Poznań.uw.gov.pl**

**Temat: Była “Nowa Synagoga w Poznaniu”
(obecnie Pływalnia Miejska w Poznaniu
zlokalizowana przy ulicy Wronieckiej)**

**Re: The former ‘*Neue Synagoge Posen*’
(now the Municipal Swimming Pool of Poznań,
located at the end of ulica Wroniecka,
Poznań, Poland)**

**Drogi Panie Wojewodo Nowakowski,
Dear Voivod Nowakowski,**

**Zwracam się z prośbą do Pana o umieszczenie wyżej wspomnianego
budynku na liście obiektów chronionych, zgodnie z jego historycznym
pochodzeniem i międzynarodowym znaczeniem.**

**I am writing to request that, as quickly as possible, you place the
property described above under a protective order suitable to an
historic building of international importance.**

**Synagoga Poznańska była niegdyś największą tego typu budowlą, między
Berlinem a Warszawą, pozwalającą pomieścić co najmniej 1200 wiernych.
Projektem zajęła się grupa specjalnie wybranych (w drodze konkursu)
architektów ze znanej berlińskiej firmy architektonicznej „*Cremer und
Wolfenstein*”. Zbudowana w latach 1906 -1907 czyli w tym samym okresie co
Zamek i Muzeum Narodowe i była jedną z ostatnich dużych synagog
postałych w Centralnej Europie przed hitlerowskim uciskiem.**

The Poznań synagogue was once the largest synagogue between Berlin and Warsaw – designed to hold at least 1200 congregants. It was designed by an important architectural firm (*Cremer und Wolffenstein* of Berlin) following a competition to choose its architects. Having been built in 1906-07, that is, during the same period of optimism and prosperity as the Zamek and the National Gallery, it was also among the last large synagogues built in Central Europe before the Nazi oppression.

Co więcej jest ona unikalnym przykładem budynku, spośród tych które przetrwały okres, kiedy to nieruchomości żydowskie zostawały adoptowane przez nazistów. Niewątpliwie fakt ten jest problematyczny dla wielu osób ale jednocześnie jest powodem dla którego budynek ten powinien być chroniony dla dalszych badań a co ważniejsze by można było go przystosować do pełnienia lepszych funkcji.

Furthermore, it appears to be unique among surviving buildings of the period in being a Jewish building entirely enclosed (inside and out) within a Nazi-built building. This, of course, makes it problematic for many people; but that is also part of the reason that it should be preserved for further study. Most important, it should be preserved so that eventually it can be put to a better use, a use intended to reconcile all those involved in those terrible times.

Zarówno oryginalna synagoga jak i jej obecna forma jest istotną częścią historii miasta Poznania oraz symbolem dla żydowskiej społeczności z terenu wielkopolski. Oczywiście jest fakt, że całkowita renowacja synagogi i doprowadzenie jej do stanu sprzed lat jest nierealne (zarówno z powodów finansowych jak i praktycznych). Jednakże uzasadnione byłoby przywrócenie budynku do stanu używalności i nadanie mu odpowiednich funkcji. Jednocześnie budynek ten po uzyskaniu nowej formy mógłby stać się źródłem dumy Poznańiaków i niewątpliwą atrakcją turystyczną. Poprzez użytkowanie byłej synagogi z szacunkiem rozumiem nadanie jej funkcji związanych ze skomplikowaną i jednocześnie ciekawą historią Narodu Żydowskiego w Poznaniu.

Both the original Jewish building and the Nazi building exemplify important parts of Poznań's complex history, as well as important times in the history of the Jewish community of Wielkopolska. While it is unlikely that a full restoration of the original synagogue will ever be done, there is every reason to think that the building can be properly and respectfully put to a use that would be a source of pride to all the citizens of Poznań and Wielkopolska, as well as a draw for tourists and visitors. By proper and respectful use, I mean a use that calls attention to the complex and fascinating Jewish history of Poznań in a respectful manner.

Niestety jest szereg powodów wskazujących na to, że obecni właściciele budynku mogą go wkrótce sprzedać po pierwsze dlatego, że nie posiadają środków na utrzymanie budynku w należytym stanie technicznym po drugie dlatego, że nie troszczą się o względy historyczne. W obliczu prawa (Prawo o

Restytucji Własności Żydowskiej z 1997 roku) taka sprzedaż byłaby możliwa a nowy właściciel ma prawo do dowolnego gospodarowania swoją własnością (może budynek zburzyć i wybudować inny np. o charakterze komercyjnym). Jedynie status obiektu zabytkowego jest w stanie ochronić synagogę przed takim stanem rzeczy.

Sadly, there is every reason to believe that the present owners of the building may wish to sell it. Under the law by which they acquired it (the Jewish Properties Restitution Law of 1997), any such sale would be absolute, meaning that whoever purchased it would have the right, and certainly the financial incentive, to tear down the current building and develop the underlying land for purposes of profit. Only landmark status will prevent this from happening.

Była „Nowa Synagoga Poznańska” ma potencjalną szansę aby stać się drugim, trzecim lub czwartym najbardziej charakterystycznym obiektem zabytkowym w Poznaniu, zaraz za: Ratuszem, Katedrą i Zamkiem. Byłaby ogniwem łączącym trzy znaczące wpływy kulturowe: Polski, Niemiecki i Żydowski. Jest to budynek z którego miasto i jego mieszkańcy powinni być dumni i tym samym powinien on być należycie chroniony.

The former *Neue Synagoge Posen* has the potential to be among the most recognizable landmarks in Poznań – along with the old Ratusz, the Cathedral, and the Zamek. It manages to bridge the three most significant influences in Poznań’s cultural history: the Polish, the German, and the Jewish. It is a building of which the city and the region, and all their citizens, should be proud, and which should therefore be protected.

Powodem dla którego proszę o umieszczenie budynku na liście obiektów chronionych jest obawa o jego przyszłe losy. Chciałbym mieć pewność, że nie będzie on zniszczony, trwale zmieniony ani eksploatowany w sposób niewłaściwy bez Pańskiej jednoznacznej, pisemnej zgody.

The purpose of placing the building under a protective order is to save it from further deterioration, and to assure that it will not be willfully damaged or substantially altered without your clear written permission and overall supervision.

Mając świadomość kulturalnej i historycznej ważności budynku taka zgoda powinna być poprzedzona badaniem opinii publicznej (wszyscy powinni otrzymać stosowne informacje dotyczące obiektu, jego historii i znaczenia oraz tego jakie konsekwencje dla życia kulturalnego i duchowego miasta, regionu i całego narodu miałyby jego zniszczenie lub zmiana przeznaczenia). Taka akcja powinna również uwzględniać znaczenie budynku dla Polskich Żydów zarówno w kraju jak i poza jego granicami (w Izraelu, Ameryce i na terenie Diaspory) oraz relacje z innymi zainteresowanymi narodowościami takimi jak Niemcy, Amerykanie i obywatele Izraela.

Given the immense cultural and historic importance of the building, such permission, I suggest, should only be granted following public

hearings (of which the public should receive proper notice, and at which the public should have an opportunity to speak for the record) on the effects that alteration, destruction or further deterioration of the synagogue building would have on the cultural and spiritual life of the city, the region, and the Polish nation as a whole. Such hearings should also consider the importance of the building to Polish Jews not only inside Poland but also in Israel, America, and elsewhere in the Diaspora; and should furthermore consider the Polish nation's relations with other nations, particularly Germany, the United States, and Israel.

Sugerowałbym też żeby utworzono specjalny komitet złożony z niezależnych ekspertów w dziedzinie historii, sztuki, historii architektury oraz gospodarki przestrzennej, którego celem byłoby dogłębne oglądanie oraz ocenianie planów dotyczących zachowania oraz dalszego przeznaczenia byłej synagogi. Wydaje mi się, że właściwe byłoby przeprowadzenie konkursu na projekt zagospodarowania byłej synagogi tak jak było to w przypadku pierwotnego jej projektu. Czas na realizację pomysłu jest właśnie teraz, to ostatnia szansa dla miasta i regionu na zrobienie z tego częściowo zdewastowanego budynku czegoś dobrego i właściwego.

I further request that you appoint a committee of independent experts in the fields of history, art and architectural history, architecture, and urban planning to oversee and judge all plans for the preservation and future use of the former synagogue. I would even suggest that a competition be organized to solicit such plans – as a parallel to the competition that chose the original plan. The right time to do this is now – in order to allow the city and region enough lead-time to be able to celebrate the centenary of the synagogue in an appropriate way.

Sądze, że byłby to niezwykle krok, jednak podążając za przykładem podobnych akcji w innych miejscach (np. *Komisja New York City Landmarks w Stanach Zjednoczonych* – zobacz www.nyc.gov/html/lpc/html/grant.home.html) ma on sporą szansę powodzenia. Oprócz tego, że taka komisja byłaby najlepszą i najwłaściwszą instytucją do tworzenia planów dla poznańskiej synagogi, jednocześnie przyczyniłaby się do zaprezentowania tej i podobnych spraw związanych z ochroną zabytków społeczeństwu, stałaby się ona bardziej jawna a całość odbywałaby się w duchu demokracji.

I recognize that appointing an oversight committee is an unusual step, but I also note that it follows models long in use elsewhere (for example, the New York City Landmarks Preservation Commission in the USA – see www.nyc.gov/html/lpc/html/grant/home.html). Aside from being the most appropriate and highest quality way to plan for the future of the Poznań synagogue, such a committee would be an important step toward making all similar matters of historic preservation more public, more democratic, more transparent, and more accountable.

Idealna komisja powinna składać się zarówno z mężczyzn jak i kobiet, którzy

byliby niezależnymi ekspertami w swojej dziedzinie i jednocześnie byliby zupełnie niezależni od wpływów politycznych, wyznaniowych i komercyjnych.

I suggest further that such a committee ideally would be composed of men and women of both unassailable expertise and integrity, and, just as important, complete independence from sectarian, political, or commercial influence.

Osoby najbardziej nadające się do tej komisji to : Profesor dr hab. **Feliks Tych** , dr **Eleonora Bergman** (Instytut Historii Żydowskiej-Warszawa); Profesor dr hab. **Wojciech Suchocki** dyrektor Muzeum Narodowego w Poznaniu; Profesor dr hab. **Piotr Piotrowski**, profesor dr hab. **Jan Skuratowicz**, profesor dr hab. **Adam Labuda**, i profesor dr hab. **Lech Trzeciakowski** z Uniwersytetu im. Adam Mickiewicza w Poznaniu (prof. Labuda współpracuje również z Uniwersytetem Humboldt w Berlinie), Profesor dr hab. **Anna Wolf-Powenska** z Instytutu Zachodniego-Poznań; Profesor dr **Harold Hammer-Schenk** z Uniwersytetu w Berlinie; Profesor inż. **Manfred Koob** z Politechniki w Darmstadt; Profesor arch. **Piotr Wędrychowicz** z wydziału architektury Politechniki Poznańskiej (były dyrektor S.A.R.P. w Poznaniu); Mgr inż arch. **Witold Milewski**, wieloletni architekt związany z Poznaniem oraz Profesor **Michael C. Steinlauf**, wykładowca historii polskich żydów w Kolegium Gratz (Philadelphia, USA), autor książki *Pamięć Nieprzyswojona*, współautor *Polin: studies in polish jewry*.

Persons of appropriate caliber include Professor dr-hab. **Feliks Tych** and Dr. **Eleonora Bergman**, of the Jewish Historical Institute (Warsaw); Professor dr-hab. **Wojciech Suchocki**, director of the National Gallery of Art in Poznań; Professors dr-hab **Jan Skuratowicz**, dr-hab **Piotr Piotrowski**, dr-hab **Lech Trzeciakowski**, and dr-hab **Adam Labuda** of Adam Mickiewicz University, Poznań (Prof. Labuda is also associated with Humboldt University, Berlin); Professor dr-hab. **Anna Wolff-Powęska**, director of the Institute of Western Affairs (Instytut Zachodni), Poznań; University-Professor dr-hab **Harold Hammer-Schenk** of the Free University of Berlin; Professor dipl.-ing. architekt **Manfred Koob** of the Faculty of Architecture of the Technical University of Darmstadt; Mgr. inż. arch **Witold Milewski**, doyen of architectural preservationists in Poznań, winner of numerous architectural prizes including the SARP 2004 award for lifetime achievement and contributions to the architecture and urban-planning of Poznań; Professor mgr. inż. arch. **Piotr Wędrychowicz** of the Faculty of Architecture of the Technical University of Poznań, and former president of SARP-Poznań; and Associate Professor Dr. **Michael C. Steinlauf** of Gratz College of Jewish Studies (Philadelphia, USA), author of *Bondage to the Dead: Poland and the Memory of the Holocaust*, and co-Editor (with Antony Polonsky) of *Polin: Studies in Polish Jewry*.

Wszystkie wyżej wymienione osoby zapoznały się z pomysłem i są gotowe poświęcić swój czas i doświadczenie do pracy nad tym projektem.

All these people have already been approached with this idea, and have indicated their willingness to give their time and expertise to this

important project.

Są jednak sposoby na właściwą adaptację budynku na cele nie-religijne a związane z historią i kulturą żydowską takie jak : Centrum kultury, Biblioteka, Sala koncertowa, Galeria, część Instytutu Zachodniego (np.wydział poświęcony mniejszościom narodowym w Polsce zachodniej lub wydział związany z historią religii na tych ziemiach) wydział Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza lub stworzenie założenia pokonującego granice, przykładowo centrum konferencyjno-naukowe prowadzone przez Instytut Historii Żydowskiej w Warszawie oraz biuro Instytutu Leo Baecka współpracującego z Muzeu Żydowskim w Berlinie. Możliwe jest pomieszczenie kilku z tych funkcji w jednym budynku w taki sposób aby nie wykluczało to wydzielenia specjalnych miejsc przeznaczonych do kontemplacji i modlitwy (podobnych do świątowej świątyni neutralnej „chapel” in Houston (USA) zaprojektowanej przez żydowskiego artystę Marka Rothko).

There are ways of appropriately and respectfully adapting the building to non-religious uses that would nevertheless take account of its Jewish history – such as adapting it to use as a community center, a cultural center, a concert hall, a library, a gallery, an addition to the Zachodni Institute (perhaps devoted specifically to the history of minorities in western Poland, or to the history of religion in western Poland) or to the history department of UAM (for a similar purpose), or, extending the possibilities across borders, perhaps a conference and study center jointly run by the Jewish Historical Institute of Warsaw and the office of the Leo Baeck Institute associated with the Jewish Museum of Berlin – the possibility of accommodating several of these uses within one building should not be overlooked. Any such use could also accommodate within its design a small Jewish or interfaith place of worship, along the lines of the non-denominational “chapel” in Houston, Texas, designed by the great Jewish artist, Mark Rothko.

Jak Panu wiadomo amerykańska fundacja *Poznań Synagogue Project* odniosła już sukcesy w pozyskiwaniu architektów mogących zająć się renowacją, są wśród nich: Peter Eisenman (Berlin Holocaust Memorial oraz wiele projektów w USA) i Moshe Safdie (liczne projekty na terenie Azji, Izraela i USA). Oboje dostrzegli w tym projekcie okazję do zrobienia czegoś na prawdę wielkiego. Posiadanie architektów o takiej reputacji i międzynarodowym prestiżu z pewnością przyniesie miastu pozytywne zainteresowanie, zadowoli jego obywateli i pozwoli uporać się z nieszczęściami z przeszłości zamiast je przemilczać. (Strona internetowa Projektu Synagogi Poznańskiej do zobaczenia na www.Poznańsynagogueproject.org; strona Petera Eisemana na www.eisenmanarchitects.com/ ; i Moshe Safide na www.msafide.com/)

The American foundation, *Poznań Synagogue Project*, has already succeeded in attracting to the building the interest of internationally renowned architects such as Peter Eisenman (Berlin Holocaust Memorial, and numerous projects in the USA) and Moshe Safdie (numerous projects in Israel, Asia, the USA, and elsewhere), who

recognize in the Poznań synagogue an opportunity to do something truly great. Having the building adapted by an architect of international prestige and reputation would almost certainly attract enormous positive attention to the city, and would reflect extremely well on the city's commitment to overcome the miseries of the past without ignoring them. (Poznań Synagogue Project's website may be viewed at www.Poznańsynagogueproject.org; Peter Eisenman's at www.eisenmanarchitects.com; and Moshe Safdie's at www.msafdie.com/)

Należy zaznaczyć, że w każdej chwili budynek może ulec sprzedaniu i zniszczeniu więc sprawa objęcia go ewentualną ochroną jest niezwykle pilna. Przyszłe pokolenia Poznańiaków, Wielkopolan, Polaków, Żydów i Niemców będą wdzięczne, jeżeli doszłoby do utworzenia wyżej wspomnianej komisji i uchronienie budynku. Dlatego też mam nadzieję, że znajdzie Pan sposób aby do tego doprowadzić.

It must be stressed, however, that what the building *might, in theory*, eventually be used for will be a tragically unimportant question if we do not immediately manage to save it from the fate toward which it appears to be quickly headed. Future generations of Poznańiaks, Wielkopolans, Jews, Poles, Germans, and others will surely be grateful if this building is saved and protected. I hope, therefore, that you, as Voivod, will find a way to do it.

Mam też nadzieję, że znajdzie Pan czas aby odpowiedzieć na ten list i poinformować mnie o swojej decyzji.

I hope you will also find time to reply to this letter to tell me of your decision.

Dziękuję za Pański czas i uwagę.

Thank you for your time and consideration.

Z poważaniem,

Yours sincerely,

[nazwisko nadawcy]

[Sender's Signature]